

LBRIS

We know
books

Albert Schweitzer

FILOSOFIA CULTURII

Etica respectului față de Viață

Traducere, prefață și note
de

Mihnea Moroianu

 Sens
Editura

<i>Cuvânt înainte</i>	11
<i>Notă asupra ediției</i>	15
<i>[Introducere]</i>	17
1. Trezirea la viață	17
2. A fi singur cu tine însuși	21
3. A fi o personalitate	23
I. [Rolul Eticii în istoria gândirii]	
Capitolul I – Simțul comun și gândirea	33
Capitolul II – Tezaurul gândirii tradiționale	41
1. Gândirea greacă	42
2. Gândirea chineză	45
<i>Omul și creatura în gândirea chineză</i>	53
<i>Originea preistorică a ideii chineze despre uniunea spirituală</i> <i>cu lumea</i>	55
3. Gândirea indiană	60
4. Gândirea lui Zarathustra	81
5. Religia israelită	90
6. Creștinismul [1932]	97
7. Creștinismul [1940]	113
Capitolul III – Gândirea modernă	121
Capitolul IV – [Chipuri și ipostaze ale Misticii]	145
1. Mistică și religie	146
2. Mistica post-medievală	150
3. Mistică și gândire	154
4. Mistica respectului față de viață	162
5. Dumnezeu sau Natura	164
II. [Concepția etică despre lume]	
Capitolul I – Problema concepției despre lume	171
Capitolul II – Afirmarea și negarea lumii și a vieții	179
Capitolul III – [Concepția despre lume și Etica. Manuskriptul Lagerfelt; 1936]	185

1. Ce este gândirea?	185
2. Cele trei concepții despre lume	194
3. Concepția dualist-etică despre lume.....	196
4. Filosofia Naturii. Monism și Dualism.....	199
5. Filosofie a Naturii și Dualism. Confruntarea dintre ele. Leibniz ...	204
6. Teoria cunoașterii și concepția despre lume.....	205
7. Afirmarea lumii și a vieții. Sofiștii naturismului. Yang Ciu. Nietzsche. Biologia	209
8. Periclitarea afirmării naturiste a lumii și a vieții. Kierkegaard	214
9. Scepticismul și depășirea lui	216
Capitolul IV. Concepția despre lume a respectului față de Viață (1940)..	231
1. Capitol introductiv	231
2. Eticul	234
3. Caracterul nelimitat al Eticii. Omul și creatura	241
Capitolul V. Biologie și pseudo-biologie [Darwin, Spencer, Nietzsche] .	257
III. Selecție din anexa documentară	
1. Schițe pentru capitolul inițial. Marx și Nietzsche	275
2. Notițe pentru aprecierea Biologiei	287
3. Schiță a paragrafului despre Bergson și Filosofia Naturii.....	288
4. Schițe ale textului asupra problemei concepției despre lume în gândirea mai nouă (1932)	290
5. În principal despre nașterea inumanității. Biologia (1944)	295
6. Notițe pentru paragraful final despre Non-Etic (1945)	297
7. [Observații despre raportul cu Etica al marilor filosofi] Socrate – Platon și Aristotel – Descartes – Spinoza – Kant – Hegel – Fichte și Schopenhauer – Nietzsche – Kierkegaard – Bergson – Spengler – Husserl și Fenomenologia – Heidegger și Jaspers – Nicolai Hartmann și Max Scheler.....	300
8. Despre războaiele mondiale (febr. 1944)	312
IV. [Fragmente diverse (1933-1944)]	
Gânduri despre Filosofie, Etică și concepție despre lume.....	317
Epilog la aceste schițe	363
ANEXĂ	
Nașterea doctrinei respectului față de Viață și importanța ei pentru cultura noastră (1963).....	377

Capitolul I

Simțul comun și gândirea

Ne putem întreba: oare omul nu poate ajunge la convingerile și opiniile de care are nevoie pentru a fi om cu adevărat decât dacă răzbate până la o concepție proprie asupra raportului care există între el și lume? Nu ne putem descurca și fără o concepție despre lume? De ce să nu încercăm pur și simplu cu „simțul comun”. Mulți oameni au o asemenea aversiune față de cuvântul „concepție despre lume”,¹ încât nici nu suportă să-l audă. Prin concepție despre lume ei înțeleg ceva ca o grea armură a gândirii pe care și-ar pune-o cineva. Ei cred că se descurcă mai bine în viață dacă – asemenea lui David care a refuzat armura regelui Saul în lupta împotriva lui Goliat pentru a se folosi nestânjenit de praștia cu care era obișnuit – fac abstracție de concepția despre lume, pentru a-și putea aplica gândirea în modul cel mai simplu, nemijlocit.

Nimeni nu trebuie oprit să încerce cu simțul comun. Cu condiția numai să gândească. Gândirea simțului comun este începutul gândirii.

Ce se înțelege de fapt atunci când se invocă simțul comun? O gândire la obiect, nemijlocit îndreptată spre practică, plină de încrederea de a putea rămâne în cercul lucrurilor simple, limitate și nemijlocit evidente, așa cum pescarul e preocupat să rămână cu barca lui în golf și să nu iasă în largul mării. Întrebarea e numai dacă drumul poate decurge așa cum a fost plănuțit.

La început, confruntării cu viața a oricărei gândiri, stau două probleme: cea a obținerii fericirii și cea a dreptei făptuiri.²

Ce face cu ele gândirea simțului comun?

---

¹ germ. „Weltanschauung” (N. tr.)

² Simțul comun trebuie să ne învețe obținerea fericirii și dreapta făptuire. Noi purtăm în noi înșine nevoia de fericire și de dreaptă făptuire.

Să nu se spună că năzuința spre fericire ar fi prea primitivă și prea lipsită de noblețe pentru a putea da punctul de plecare al gândirii. Nimeni nu trebuie să-i conteste îndreptățirea. Ceea ce contează nu e de unde pleacă gândirea, ci numai ca de acolo de unde pleacă ea să meargă spre adâncuri. Orice sfredelire, ori de unde ar pleca, e îndreptată spre centrul pământului. Tot astfel, orice întrebare asupra vieții, dacă e urmărită până la capăt, conduce la întrebările ultime ale gândirii, adică la legătura existenței mele cu existența infinită.

Nevoia de fericire, pe care noi o purtăm în noi, nu-și găsește în viață decât o satisfacție foarte incompletă. Iar asta se datorează nu numai faptului că ceea ce ni se întâmplă nu ne favorizează direct starea de bine, ci și faptului că fericirea nu e pur și simplu un efect al stării de bine.

Cât de ciudate sunt experiențele prin care de-a lungul existenței noastre ni se dezvăluie nouă problematica fericirii și a nefericirii! Fără încetare, deși noi vrem s-o tot uităm, trăim în cele mai diverse moduri faptul că satisfacerea plăcerii simțurilor este în același timp suprimarea acesteia. Omul săturat cu cele mai bune mâncăruri nu e o făptură fericită.

Mai departe, există o obișnuință cu starea de bine. Suntem în primejdie să n-o mai resimțim la valoarea ei, dacă ea ne este în mod durabil hărăzită în vreun domeniu oarecare. Plini de uimire, trebuie să constatăm că, în funcție de împrejurări, evenimente neînsemnate declanșează în noi o senzație de fericire disproporționat de mare, în vreme ce unele foarte însemnate în sine nu sunt prețuite de noi în modul corespunzător. Mai mult: un sacrificiu pe care-l aducem ne poate face mai bucuroși decât cea mai minunată întâmplare fericită de care avem parte. Și în fine, pentru a completa paradoxul: Se întâmplă ca, într-o situație în care oamenii trebuie să ne socotească nefericiți, noi să ne simțim mai fericiți decât într-una care lor le apare ca fericită. În genere: în situații în care noi n-am fi putut socoti posibil, oamenii se pot simți fericiți.

În cele mai diverse moduri, ajungem așadar să aflăm că fericirea și nefericirea nu sunt pur și simplu efecte a ceea ce ni se întâmplă, ci și a ceea ce noi trăim în noi înșine și cu noi înșine.

Astfel ajungem noi să reflectăm asupra obținerii fericirii.

Plină de încredere se apucă de lucru gândirea simțului comun. Ea își închipuie că în fond nu e vorba de mai mult, decât de aceea ca printr-o reflecție rațională să căpătăm puțința de a ne bucura în modul cel mai bun de starea de bine care ne e hărăzită și să ne împăcăm în modul cel mai bun cu răul inevitabil de care avem parte. El vrea să ne predea un fel de artă inteligentă a modului de a fi fericiți.

Dar atunci când se apucă să pună fundamentul construcției dobândirii fericirii, dă neconținut peste nisip și pietriș, și trebuie să coboare mult mai adânc decât presupusese, pentru a avea teren sigur sub picioare. Capacitatea de a accepta în modul cel mai bun bucuriile și suferințele eu n-o pot dobândi pur și simplu prin exersare. Ea este o stare spirituală³ pe care eu o ating prin cunoaștere.

Prin care cunoaștere? Prin cea a adevăratei fericiri.

Dacă mă dedau reflecției asupra dobândirii fericirii, din întrebare în întrebare mă văd condus la reprezentări tot mai profunde despre fericire și nefericire, până ce este atinsă ultima, care e fundamentul oricărei fericiri adevărate, atâta cât ea ne poate fi nouă hărăzită.

Această fericire spirituală constă în aceea de a trăi satisfacția plecând din adâncul ființei mele, ...satisfacția de a fi ajuns la împăcare cu lumea și cu mine însumi.

Întrebarea despre dobândirea fericirii, care începe în gândirea simțului comun, se sfârșește așadar, dacă o urmăresc până la capăt, în întrebarea asupra concepției despre lume. Fericirea este a poseda reazemul într-o concepție despre lume, în care ființarea mea se acordă cu ființarea infinită, așa încât să-și găsească bucuria de a acționa și puterea de a suferi.

Pentru a avansa cu întrebarea dobândirii fericirii, trebuie deci să mă deplasez spre singurătatea cu lumea și cu mine însumi.

Omule frate: Nu poți niciodată reflecta prea mult asupra dobândirii fericirii!

---

³ Premisa fericirii este o stare spirituală. În termeni religioși: pacea cu Dumnezeu.

Dacă există vreo problemă în care simțul comun pare îndreptățit să se creadă complet competent, aceasta este cea a faptuirii drepte. Fiind vorba de o problemă a comportării practice, pare logic să conchidem că decizia rezultă dintr-o reflecție pur practică.

În fapt, gândirea asupra dreptei faptuiri, ca și cea asupra dobândirii fericirii, nu ajunge să se oprească decât în cea asupra raportului meu cu lumea.

Simțul comun încearcă să-l convingă pe om că s-ar putea descurca cu principiul „Fă ceea ce e drept și nu te teme de nimeni”. Dar cel ce încearcă serios să trăiască fie și numai 48 de ore în conformitate cu el, ajunge să afle că acesta nu e suficient. Apare atunci întrebarea în ce raport se află dreapta faptuire cu Binele. Intențiile mele de a face și de a omite diverse lucruri nu se prezintă singure în fața tribunalului care decide despre drept și nedrept, ci sunt aduse în fața lui de către conștiința mea – organul pentru drept și nedrept pe care eu îl port în mine însumi. Iar conștiința mea nu se acordă pur și simplu cu concepțiile curente despre drept și nedrept, ci ea devine cu atât mai sensibilă, cu cât mă străduiesc eu mai serios să fac ceea ce e drept. Conduc de conștiința mea, trăiesc experiența unor *responsabilități* pe care acele concepții nu mi le impun, și trebuie să mă supun unor cerințe pe care ele nu le stabilesc în mod imperativ. Aflu din ce în ce mai mult că ceea ce este socotit a fi faptuirea dreaptă este un intermediar neclar și instabil între ceea ce este fixabil prin lege drept și ceea ce e cu adevărat bine.

Dacă simțul meu comun încearcă să-și dea seama de tot ceea ce ține de dreapta faptuire, el nu se poate limita, așa cum i-ar place, să invoce onestitatea, dreptatea, veracitatea și tot ce mai ține de onestitate, ci trebuie să adauge la ele și virtuți subiective și foarte subiective, precum sinceritatea, caracterul pașnic, bunătatea, mila și iubirea.

Reprezentarea dreptei faptuiri este ca o pânză pusă peste reprezentarea Binelui. Cel ce se concentrează asupra dreptei faptuiri percepe sub pânză contururile Binelui, care se zăresc prin ea. Încetul cu încetul, pânza devine pentru el transparentă iar

Binele îi apare în întreaga lui dimensiune și în toate amănunțele lui.

Reprezentarea dreptei făptuiri este ca un stăvilar cu care cineva ar vrea să regularizeze apele Binelui. Dar acestea își găsesc drumul prin pământ și țâșnesc pe lângă și pe dedesubtul zidăriei. La urmă nu mai rămâne altceva de făcut decât să fie ridicat stăvilarul devenit ineficient și să fie lăsată cale liberă apelor.

Dreapta făptuire este deci ceva la care eu nu mă pot opri, dacă încerc serios s-o fac, ci de la care eu ajung în mod necesar la problema Binelui.

Binele este însă ceva nemărginit. De aceea gândirea care se ocupă de el nu se poate opri la reflecția despre realizarea bunăstării comune și alte asemenea idei cu care simțul comun crede că o poate scoate la capăt, ci calea care i se deschide în față ea trebuie să se hotărască s-o parcurgă până la capăt... adică până la întrebările concepției despre lume. Căci din concepția mea despre lume curg viziunile mele despre Bine și Rău, Valoros și Ne-Valoros, Sens și Non-Sens.

Călătoria aceasta în depărtări, gândirea a omis s-o întreprindă. De-a lungul secolelor, în Etică – așa cum, de la Greci încoace, e numită doctrina Binelui și a Răului – se manifestă neconținut străduința de a rămâne la o reprezentare limitată despre Bine și Rău. Fără încetare se încearcă să se explice Etica drept un sistem de virtuți și îndatoriri bine determinate și mergând una lângă alta, în vreme ce pe noi chiar și o gândire intrând numai parțial în obiect ne aduce la cunoașterea faptului că Binele este dat de determinarea noastră continuă și tot mai profundă de către responsabilitatea nelimitată pentru soarta oamenilor care intră în raza noastră de acțiune.

Mai mult. Deoarece se ține cu atâta tenacitate de reprezentarea unui Bine ce poate fi limitat și normat de la un caz la altul, Etica de până acum nu se ocupă decât de comportarea omului față de semenii săi și față de societate. Limitarea aceasta nu poate însă fi susținută. Fiecare din noi știe că trebuie să-i arate și creaturii bunătațe și milă, și că e responsabil pentru ceea ce-i face acesteia (sau pentru ceea ce permite să i se facă).

În realitate, Etica are deci de-a face cu comportarea omului față de toate făpturile care intră în contact cu el. Făptuirea Binelui față de oameni nu e decât o manifestare a atitudinii față de alte ființe în genere.

Gândirea simțului comun ar vrea să-și confecționeze o Etică în care omul să se plimbe ca pe aleile bine rânduite și ușor de îmbrățișat cu privirea ale unui parc. În realitate, Etica este însă o pădure, în care fiecare trebuie să-și croiască și să-și parcurgă cu greu drumul.

Dacă Etica are de-a face cu comportarea⁴ mea față de orice viață care intră-n contact cu mine, atunci ea *nu este ceva pe lângă concepția despre lume, ci rezultatul concepției despre lume*. Nu există nicio altă cale de cercetare și fundamentare a Binelui decât aceea de a căuta să-mi înțeleg ființarea în ființarea infinită.⁵ Prin raportul meu spiritual față de ființarea în genere este determinată comportarea mea față de universul creaturilor.

Pentru a avansa în problema făptuirii drepte, care este cea a Binelui, eu trebuie deci, ca și în cea a dobândirii fericirii, să pășesc în singurătatea cu lumea și cu mine însumi.

Cel ce reflectează la oricare din problemele vieții, ajunge de pe drumurile bătute ale câmpiei în regiunile greu de străbătut ale înălțimilor.

Ține de esența gândirii faptul că ea este o reflecție mergând neconținut spre problemele ultime.

Niciuna din întrebările pe care mi le pune existența nu e ceva de sine stătător. Toate nu sunt decât forme pe care le ia marea întrebare a raportului ființării mele cu ființarea infinită. Doar în ea își dezvăluie ele esența propriu-zisă, numai în ea pot fi ele rezolvate, în măsura în care sunt în genere rezolvabile. Abia atunci când reflecția mea ajunge la această înțelegere și se transformă într-un râu care năzuiește spre mare, devine ea gândire.

Dacă omul se oprește la a se ocupa de problemele existenței ca și cum fiecare din ele ar fi ceva de sine stătător, atunci el poate

⁴ Concepție despre lume = raportul meu spiritual cu Ființarea. Atitudinea mea.

⁵ A înțelege sensul Binelui.

ajunge să se declare mulțumit cu soluțiile pe care le-a construit pentru una sau alta dintre ele, iar pe ceilalți, care nu se supun acestui procedeu, să-i ignore declarându-i lipsiți de simțul realității. Aceștia sunt atunci oamenii Intellectului, care se mândresc cu faptul de a nu fi determinați decât de o asemenea gândire reglementată, nevăzând decât o jumătate din realitate.⁶ În funcție de specificul unei asemenea gândiri neevoluată, unii ajung la un scepticism însoțit de proslăvirea egoismului, în vreme ce ceilalți – reprezentanții doctrinari ai Intellectului – susțin o anumită formă de cunoaștere și rămân la o anumită reprezentare, care li se pare rațională, a Eticii. Comun le este faptul că ei nu se aruncă în vârtejul învolburat al întrebării fundamentale privind raportul nostru spiritual cu lumea.

Oameni ai Intellectului în sensul de a vrea să înțelegem prin propria gândire, trebuie să fim cu toții. Dar voința noastră de a înțelege trebuie să meargă până acolo unde se deschid depărtările Infinitului și ale Eternului, și ea n-are voie să se declare mulțumită cu nicio înțelegere care n-a privit în ele.

Arta păstrării măsurii în gândire, pe care simțul comun crede că o înțelege și pe care vrea să mi-o predea mie, constă în aceea ca eu să mă preocup de comportarea față de lumea înconjurătoare, fără să ajung la aceea față de lume.

Dar lumea înconjurătoare nu e decât o bucată din lume!

Și cum să găsești comportarea plină de sens față de lucruri, fără a căuta plenitudinea Sensului ultim, în care e inclus orice sens!

Cu cât simțul comun e mai cuprinzător, cu atât trebuie el să conștientizeze mai mult profunzimea problemelor existenței și netemeinicia deciziilor parțiale, cu care se încearcă rezolvarea lor.

Dar împinși ca de un instinct, noi ne opunem la a ne clarifica gândurile prin care aparținem ființării infinite, care o conține în sine pe a noastră.

De unde strădania aceasta de a ne sustrage cerinței imposibil de refuzat, de a pricepe individualul din întreg?

---

⁶ Simțul comun este: o gândire incompletă. Mult prea comodă. Teama de ceea ce ar în fața mea ar putea păși drept cerință. Simțul comun este o concepție comodă asupra vieții.

E oare numai faptul că ni se pare prea dificil drumul acesta pe meleaguri îndepărtate, și ne temem că el ne-ar putea conduce prea mult spre abstracțiuni?

Sau noi nu așteptăm nimic de la o astfel de reflecție îndreptată spre lucrurile ultime? Dimpotrivă – și aici rezidă adevărata cauză a aversiunii noastre împotriva ei – așteptăm atât de multe de la ea, încât ne temem de ea. Simțim că din ea rezultă o spiritualitate, care ne cere mai mult decât ne place să ni se ceară.⁷

În gândirea incompletă, care vrea să ni se recomande drept simț comun, există teama nemărturisită față de o Etică mergând prea departe, față de un idealism prea puternic, față de o umanitate prea profundă și față de o religiozitate prea vie pe care le-ar putea aduce cu sine gândirea mergând până la capăt.⁸

Pentru a putea rămâne pe calea obișnuitei viețuiri automate, persistăm în gândirea obișnuită.

În realitate, ceea ce se cheamă simțul comun este un simț tocit, care vrea să ne aducă la a ne comporta precum media oamenilor din jurul nostru, care, din punct de vedere spiritual trec de bine, de rău prin viață... Să fim bucăți de pietriș care se rostogolesc și alunecă în vârtoare ca și ceilalți.

Pentru adevărata gândire nu e nevoie doar de o calitate a logicii, ci și de curaj moral. Numai prin gândirea în care obține gânduri și opinii ale unei legături spirituale cu lumea, atinge omul auto-determinarea în care el este personalitate.

Omule frate: Ai curajul să-ți mărturisești că gândirea este un val care nu-și află odihna până ce nu se lovește de țărnul Infinitului!

---

⁷ Simțul comun conduce dincolo de el însuși.

⁸ Gândirea omenirii nu s-a putut opri la simțul comun.